

Πανελλήνιες Εξετάσεις Ημερήσιων Γενικών Λυκείων

Εξεταζόμενο Μάθημα: **Αρχαία**

Ημερομηνία: 16 Ιουνίου 2021

Ενδεικτικές Απαντήσεις Θεμάτων

Διδαγμένο κείμενο

- A1.α.**
1. Σωστό «πολιτικὴν γὰρ τέχνην οὕτω εἶχον, ἥς μέρος πολεμική»
  2. Σωστό «Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν»
  3. Λάθος «εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἱκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί»
- β.**
1. Η αντωνυμία «αὐτῶν» αναφέρεται στη λέξη «θηρίων» του αρχαίου κειμένου.
  2. Το επίρρημα «οὕτω» αναφέρεται στη φράση «ὡς αἱ τέχναι νενέμηνται» του αρχαίου κειμένου.
- Δεκτὴ μπορεῖ να θεωρηθεῖ ως απάντηση και η φράση «εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἱκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί»

B1. Σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, ο άνθρωπος χάρις στην επέμβαση του Δία, σχημάτισε πόλεις και δημιούργησε την κοινωνική οργάνωση. Κατά τη φάση αυτή οι άνθρωποι δέχονται κοινές ηθικές αξίες, την «αιδώς» και τη «δίκη». Έτσι, οι κοινωνικοί ανταγωνισμοί περιορίζονται και δεν έχουν ως αποτέλεσμα την αλληλοξόντωση των ανθρώπων. Το στάδιο αυτό εκπροσωπεί η πολιτική τέχνη και το πέρασμα γίνεται προοδευτικά και κάτω από τον νόμο της ανάγκης.

Τα συστατικά της πολιτικής αρετής είναι η αιδώς και η δίκη. Αιδώς είναι το αίσθημα ντροπής του κοινωνικού ανθρώπου για κάθε πράξη που προσκρούει στον καθιερωμένο ηθικό κώδικα του κοινωνικού περιβάλλοντος, καθώς και η αγανάκτηση που συχνά εκδηλώνεται με αποδοκιμασία για όποιον ενεργεί αντικοινωνικά. Είναι το αυτοσυναίσθημα που υπογραμμίζει τα όριά μας σε σχέση με τους άλλους, μας αποτρέπει από την παράβαση των άγραφων νόμων της ηθικής και εξασφαλίζει τον αλληλοσεβασμό και τη σεμνότητα. Είναι το αίσθημα σεβασμού ενός μέλους της κοινότητας έναντι των υπολοίπων, όλες οι ηθικές αναστολές και φόβοι που προφυλάσσουν τον άνθρωπο από αντικοινωνική συμπεριφορά (με άλλα λόγια: ο αυτοσεβασμός, η ντροπή που νιώθει ο άνθρωπος όταν έχει προβεί σε τέτοια συμπεριφορά). Σε ένα λεξικό με τον τίτλο *Όροι*, το οποίο ανάγεται στην πλατωνική Ακαδημία, η αιδώς ορίζεται ως «εκούσια υποχώρηση από απερίσκεπτη συμπεριφορά, σύμφωνα με το δίκαιο και αυτό που φαίνεται καλύτερο· εκούσια κατανόηση του καλύτερου· προσοχή για αποφυγή της δικαιολογημένης επίκρισης». Το δίπολο των αρετών *αιδώς και δίκη* ισοδυναμεί με το *σωφροσύνη και δικαιοσύνη*, το οποίο χρησιμοποιεί ο Πρωταγόρας στο επιμύθιο του λόγου του.

Η δίκη στο συγκεκριμένο απόσπασμα δεν χρησιμοποιείται με τη σημασία της δικαστικής διαδικασίας. Βρίσκεται κοντά στην αρχική της σημασία: δίκη: το ορθό, το δίκαιο. Κατά προέκταση, η δίκη δηλώνει την έμφυτη αντίληψη για το σωστό, το κοινό περί δικαίου αίσθημα. Είναι η αίσθηση του σωστού ή της δικαιοσύνης, η έμφυτη αντίληψη για το δίκαιο, ο σεβασμός προς τους γραπτούς νόμους της πολιτείας, ο σεβασμός των δικαιωμάτων των συνανθρώπων μας και οι ενέργειες για την αποκατάσταση αυτών των δικαιωμάτων, όταν αυτά καταπατώνται. Είναι το συναίσθημα της δικαιοσύνης, της έμφυτης αντίληψης για το δίκαιο και της διαρκούς θέλησης του ανθρώπου να αποδίδει στον καθένα αυτά που του ανήκουν σύμφωνα με γραπτούς και άγραφους νόμους. Με άλλα λόγια, είναι ένας ηθικός κώδικας που διέπει τις ανθρώπινες σχέσεις, οριοθετεί δικαιώματα και υποχρεώσεις και επιβάλλει την αποκατάστασή τους, όταν αυτά καταστρατηγούνται.

Χάρη σ' αυτά τα δύο στοιχεία, που είναι επίκτητα, αφού οι άνθρωποι τα απέκτησαν κάποια στιγμή μέσα στην ιστορική τους πορεία κάτω από την πίεση της ανάγκης με το πέρασμα του χρόνου και την πικρή πείρα που αποκόμιζαν από τις επανειλημμένες αποτυχημένες προσπάθειες, μπόρεσαν τελικά να αναπτύξουν ηθικές αξίες που τους επέτρεψαν να δημιουργήσουν οργανωμένες κοινωνίες, να συνδεθούν με δεσμούς φιλίας και να αποκτήσουν την τέχνη της συμβίωσης (**«ἴν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί»**). Η αιδώς και η δίκη, που δόθηκαν στους ανθρώπους ως έννοιες, ως πρότυπα, έπρεπε να κατακτηθούν από αυτούς με τη λογική τους και με τον προσωπικό τους αγώνα. Οι δεσμοί φιλίας μεταξύ των πολιτών και μεταξύ των πολιτών και του κράτους είναι το αποτέλεσμα αλληλοσεβασμού, αισθήματος δικαιοσύνης και αμοιβαίας εμπιστοσύνης, στοιχείων δηλαδή που συνιστούν την αιδώ και τη δίκη. Από τις δυο αυτές έννοιες πηγάζει η πολιτική αρετή, με τις οποίες εξασφαλίζεται η αξιοπρέπεια του ανθρώπου, εμπεδώνεται η πολιτική ενότητα και η κοινωνική αρμονία. Κατοχυρώνεται η ισονομία και η ομόνοια, περιορίζεται η διχόνοια και η αντιπαλότητα. Η αιδώς και η δίκη αποτελούν τις βασικές συνιστάμενες της κοινωνικής ευταξίας και ευρυθμίας. Σφυρηλατούν την ενότητα και την ομόνοια μεταξύ των ανθρώπων, ώστε μη συγκρούονται, με αποτέλεσμα να προλαμβάνεται ή και να καταστέλλεται η αδικία. Σε συλλογικό επίπεδο, κατοχυρώνουν την ισονομία και την ισοπολιτεία, αποσοβούν τάσεις διχόνοιας και αντιπαλότητας περιορίζοντας τις διαθέσεις αυτών που θέλουν να αδικήσουν, και οριοθετούν τη δράση των ατόμων σε συγκεκριμένα, αποδεκτά πλαίσια. Σε ατομικό επίπεδο, προάγουν ηθικά το άτομο, το απαλλάσσουν από ταπεινά ένστικτα, πάθη, αδυναμίες και ορμές, το απομακρύνουν από την ιδιοτέλεια, την αισχροκέρδεια, τον ωφελιμισμό, καλλιεργούν και αναπτύσσουν την εντιμότητα, την κοινωνικότητα και την αμνησικακία. Κάθε πολιτιστικά προηγμένη κοινωνία, συνεπώς, θεμελιώνεται πάνω στις αξίες της αιδούς και της δίκης.

B2. Γλωσσικές επιλογές με τις οποίες παρουσιάζεται η εντολή του Δία για την επιβολή της θανατικής ποινής:

1. επανάληψη του επιθέτου «πᾶς» προς δήλωση της αναγκαιότητας να δοθεί σε όλους: «*Ἐπὶ πάντας – πάντες*»
2. επανάληψη του ουσιαστικού «πόλις»: «*πόλεις – πόλεως*»
3. χρήση προστακτικής: «*θές – μετεχόντων*»
4. αντίθεση: «*πάντες - ὀλίγοι*»

5. εναλλαγή ευθέος και πλαγίου λόγου: η αναγκαιότητα καθολικότητας της πολιτικής αρετής δηλώνεται με ευθύ λόγο.

6. χρήση δυνητικής ευκτικής («ού γὰρ ἄν γένοιτο») προς δήλωση της αδυναμίας συγκρότησης πόλης χωρίς την αιδώ και τη δίκη.

7. χρήση αναλογίας μέσω της οποίας η πόλη παρουσιάζεται να νοσεί («ὡς νόσον πόλεως»), αν δεν εξασφαλιστεί η καθολικότητα της πολιτικής αρετής.

8. «κτείνειν»: η αυστηρότητα της ποινής έχει περισσότερο συμβολική αξία για να δηλώσει την αναγκαιότητα συμμετοχής όλων -έστω και στον ελάχιστο βαθμό- στις αξίες της αιδούς και της δίκης. Η εκδικητική ποινή που φαίνεται να προτείνει ο Δίας είναι αυτή που δηλώνει την πίστη του Πρωταγόρα για την αναγκαιότητα αλλά και τη δυνατότητα συμμετοχής όλων στις ηθικές αξίες, εδραιώνοντας έτσι την πρακτική της αθηναϊκής δημοκρατίας. Αξιοσημείωτο ότι η ποινή του θανάτου δεν αφορά όποιον δεν έχει τη δυνατότητα της πολιτικής αρετής, εφόσον αυτή υπάρχει σε όλους, αλλά την απροθυμία του πολίτη να μετατρέψει τη δυνατότητα σε ικανότητα και να ενταχθεί στην πολιτική ζωή.

- B3.**
1. Λάθος
  2. Λάθος
  3. Σωστό
  4. Σωστό
  5. Λάθος

B4. α.

1. ε.
2. γ.
3. στ.
4. ζ.
5. η.
6. α.

β. Τα σύγχρονα πρότυπα που προβάλλονται από τα μέσα ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης διαφθείρουν ηθικά τους νέους.

Ο Πλάτωνας θεωρεί ότι ο θεός ως δημιουργός μορφοποίησε τα τέσσερα στοιχεία, τη φωτιά, το νερό, τη γη και τον αέρα.

B5. Ο Πρωταγόρας θεωρεί ότι η πόλη είναι «νόμω» δημιούργημα, μία κοινωνική σύμβαση ως αποτέλεσμα λογικής και αναγκαιότητας. Παρότι πολλοί σοφιστές είχαν ακραίες θέσεις και πίστευαν ότι η αδικία είναι σύμφωνη με την ανθρώπινη φύση, ο Πρωταγόρας πιστεύει στην καθολικότητα και στην αναγκαιότητα της δικαιοσύνης, θεωρώντας ότι η ανάπτυξη ηθικών αξιών και η θεσμοθέτηση νόμων εξασφάλισε όχι μόνο το «ζῆν» αλλά και το «εὖ ζῆν». Αποδέχεται εντέλει την αναγκαιότητα των νόμων παρότι είναι αποτέλεσμα σύμβασης.

Ο Καλλικλής συμφωνεί με τον Πρωταγόρα στη συμβατική μορφή της πόλης και των νόμων, όμως θεωρεί ότι το θετό δίκαιο είναι όργανο στα χέρια των αδυνάτων, για να επιβάλλουν τη

βούλησή τους και τα συμφέροντά τους στους δυνατούς. Έτσι, θεωρεί ότι οι νόμοι καταπιέζουν την ανθρώπινη φύση σε βάρος των δυνατών. Εξυμνεί, λοιπόν, το δίκαιο του ισχυροτέρου και τον ισχυρό άνθρωπο που είναι απαλλαγμένος από κάθε διάθεση σεβασμού, αλληλεγγύης και συνεργασίας με τον άλλο.

Αδίδακτο κείμενο

- Γ1.** Ο Άνυτος, λοιπόν, από τη μία εξαιτίας της ανάξιας εκπαίδευσης του γιου του και εξαιτίας της αφροσύνης του ακόμα και ενώ έχει πεθάνει (ή ακόμα και μετά τον θάνατό του) έχει κακή φήμη. Ο Σωκράτης απ' την άλλη, εξαιτίας του ότι εξύψωσε τον εαυτό του στο δικαστήριο προκαλώντας φθόνο, οδήγησε τους δικαστές ώστε να τον καταδικάσουν με την ψήφο τους σε θάνατο. Σε μένα, λοιπόν, φαίνεται (ή Εγώ, όμως, νομίζω) ότι έχει πετύχει θεάρεστη μοίρα (ή μοίρα αγαπητή στους θεούς):
- Γ2.** Ο Ξενοφών στον επίλογο του έργου του «*Άπολογία Σωκράτους*» παρουσιάζει τον Σωκράτη να επιδεικνύει στο δικαστήριο ψυχική ρώμη, εφόσον προτίμησε τον θάνατο από τη ζωή. Αναλυτικότερα, κατά τον Ξενοφώντα, ο Σωκράτης επέλεξε να πεθάνει από το να παραβιάσει τις ηθικές αξίες που πρέσβευε. Δεν αντιμετώπισε τον θάνατο με δειλία, αλλά με χιούμορ και ειρωνεία, ανταποκρινόμενος στο χρέος του σε αυτόν. Έτσι, ο Ξενοφών θεωρεί άξια επαίνου και μνημόνευσης την παραπάνω στάση.
- Γ3. α.** «*ἡμῖν μὲν οὖν δοκεῖ θεοφιλεστέρων μοιρῶν τετυχηκέναι· τῶν μὲν γὰρ βίων τάχα λεπώτερα*»
- β.** γνῶθι
ζῆ (ζῆθι)
τεθνηκώς, τεθνηκυῖα, τεθνηκός ἴσθι / τεθνεώς, τεθνεῶσα, τεθνεώς (-ός) ἴσθι
- Γ4. α.** **διά τό μεγαλύνειν:** επιρρηματικός εμπρόθετος προσδιορισμός αιτίας στο «*ἐπαγόμενος*» (δικανικός τύπος).
τό μεγαλύνειν: έναρθρο απαρέμφατο ως μέρος του εμπροθέτου με Υποκείμενο: ὁ Σωκράτης (σχέση ταυτοπροσωπίας)
τοῦ ζῆν: έναρθρο απαρέμφατο ως γενική συγκριτική, ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός στο «*κρείττον*». Υποκείμενο απαρεμφάτου: ὁ Σωκράτης (σχέση ταυτοπροσωπίας)
τοῦ ἀνδρός: γενική κτητική ως ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός στο «*τήν σοφίαν – τήν γενναιότητα*».
ἀξιωμακαριστότατον: κατηγορούμενο στο αντικείμενο «*τόν ἄνδρα*» μέσω του συνδετικού ρήματος «*νομίζω*»

β. Αναγνώριση Υποθετικού λόγου

Υπόθεση: εί συνεγένετο (εί + Οριστική)

Απόδοση: νομίζω (Οριστική Ενεστώτα που ισοδυναμεί με κάθε έγκλιση)

Είδος: Πραγματικό

Μορφή: Απλός, ανεξάρτητος και ευθύς υποθετικός λόγος

Μετατροπή Υποθετικού λόγου

Υπόθεση: εάν συγγένηται (εάν +Υποτακτική)

Απόδοση: νομιῶ (Οριστική Μέλλοντα)

Είδος: Προσδοκώμενο